

LA TERMINOLOGIA A L'OFFICE DE LA LANGUE FRANÇAISE *

per PIERRE AUGER I LOUIS-JEAN ROUSSEAU

Office de la Langue française, Quebec

---

0. INTRODUCCIÓ

1. FUNCIÓ DE RECERCA

- La recerca fonamental en terminologia
- La recerca aplicada en terminologia

2. LA FUNCIÓ DE NORMALITZACIÓ

3. LA FUNCIÓ DE DIFUSIÓ

4. LA FUNCIÓ D'IMPLANTACIÓ

L'Office de la langue française del Quebec, en la seva forma actual, va ésser creada l'any 1977. En efecte, és per l'adopció de la Charte de la langue française que l'Assemblea nacional del Quebec va instituir aquest organisme que s'encarrega de l'aplicació de la política lingüística del govern.

Tanmateix, aquest organisme ja existia en virtut de legislacions anteriors. L'origen remunta a principis dels anys seixanta. La primera Office tenia el mandat de vetllar per l'enriquiment i la correcció del francès parlat al Quebec. Aquest mandat va ésser orientat cap a la terminologia l'any 1969. El 1975, amb la llei sobre la llengua oficial, l'Office, convertida en Régie de la langue française, va ésser dotada d'un programa general de francesització del món laboral; es tracta en aquell moment d'un intervencionisme de caràcter incitador.

L'any 1977, en crear (o en tornar a crear) l'Office, la Charte de la langue française li confia un doble mandat:

1r. Definir i conduir la política quebequesa en matèria de recerca lingüística i de terminologia.

* Traduït per M. Assumpció Montagut i Freixas, de la Secció d'estudis de llengua catalana i llenguatge administratiu de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya.

2n. Vetllar perquè el francès esdevingui, al més aviat possible, la llengua de les comunicacions, del treball, del comerç i dels afers dins l'Administració i dins les empreses.

Aquest pla d'acció es desenvolupa d'acord amb sis eixos principals que defineixen els principis de l'Office.

- 1r. Implantació del francès i generalització del seu ús a les empreses.
- 2n. Implantació del francès i generalització del seu ús a l'Administració.
- 3r. Establiment dels suports lingüístics i terminològics necessaris per a l'aplicació de la Charte.
- 4t. Establiment dels programes de recerca i d'avaluació necessaris per a l'aplicació de la Charte.
- 5è. Establiment d'una política de subvenció en matèria de recerca lingüística.
- 6è. Establiment de la reglamentació que emana de la Charte.

Com es pot veure, es tracta d'un programa vast de regulació lingüística que implica la intervenció de l'Estat pel que fa a l'estatut de la llengua francesa al Quebec i pel que fa al corpus de la mateixa llengua.

Aquest intervencionisme es recolza en una anàlisi de la situació lingüística del Quebec. Antiga colònia francesa, el Quebec va passar sota la dominació anglesa el segle XVIII. La industrialització i la urbanització del Quebec, a partir del segle XIX, van anar acompanyades de la implantació de l'anglès al món del treball, del comerç i dels negocis. Les tecnologies anglosaxones es van desenvolupar al Quebec amb una terminologia anglesa a la majoria d'activitats.

Aquestes dades econòmiques, sociolingüístiques i històriques han fet néixer una voluntat política de canvi per tal de restablir l'estatut de la llengua francesa al Quebec. S'impulsa, doncs, un vast programa de francesització (o de refrancesització) i, en aquest programa, la recerca terminològica revesteix una importància cabdal. D'altra banda, importants recursos humans i materials són i seran consagrats a les activitats terminològiques.

Per a l'Office de la langue française es tracta de posar a la disposició del públic quebequès els recursos terminològics del món francòfon i d'omplir-ne les llacunes a fi de respondre a les necessitats. La terminologia esdevé aquí un instrument de canvi lingüístic i social.

Per tal de dur a terme al més aviat possible la missió de regulació terminològica que li ha estat confiada, l'Office de la langue française va iniciar diversos programes d'activitats que, amb el pas dels anys, es van estructurar de la manera següent:

1. Funció de recerca.
2. Funció de normalització.
3. Funció de difusió.
4. Funció d'implantació.

1. *Funció de recerca*

Aquesta funció consisteix principalment en la recerca aplicada en terminologia i, consegüentment, en l'elaboració de reculls terminològics (lèxics, vocabularis, diccionaris terminològics). Aquests treballs són elaborats segons una aproximació sistemàtica i rigorosa (terminografia). Una part important s'ha de dedicar a la recerca i a l'elaboració de terminologies de punta (treballs de neologia científica i tècnica, recerca de neologismes, terminologies neològiques) i, per tant, a l'actualització de les terminologies segons els progressos aportats per la modernitat. El contacte estret entre l'Office i la seva clientela, especialment les empreses, implica alhora el manteniment d'activitats de consultes terminològiques puntuals urgents. Aquesta funció suposa igualment el desenvolupament constant de mètodes de treball al dia (perfeccionament de guies de treball, de metodologies del treball terminològic). Implica també la necessitat de la formació de pràctics de la terminologia (terminòlegs) per mitjà d'un ensenyament universitari apropiat i actualitzat constantment. A més, el manteniment d'estàndards elevats de recerca exigeix dels terminòlegs que participin activament en el desenvolupament i en la irradiació de la ciència terminològica en el pla internacional.

La recerca fonamental en terminologia: des de 1971, l'Office ha consagrat moltes energies a la reflexió sobre la ciència terminològica, especialment a través de diversos colloquis internacionals que ha organitzat d'aquesta data ençà.

- 1972 Baie St.-Paul, Les dades terminològiques.
- 1973 Lac Delage, La normalització lingüística.
- 1974 Lévis, La regulació de la neologia.
- 1975 Lac Delage, Assaig de definició de la terminologia.
- 1976 Lac Delage, Les implicacions lingüístiques de la intervenció jurídica de l'Estat en el camp de la llengua.
- 1977 Pointe-au-Pic, 6è. Colloqui internacional de terminologia.
- 1978 Montreal, L'estat i la planificació lingüística.

En col·laboració amb la Societat de traductors del Quebec, l'Office també ha organitzat, des de 1975, cinc colloquis de reflexió sobre qüestions terminològiques.

El dossier de la cooperació internacional ocupa igualment un lloc molt important en el marc dels treballs de reflexió de l'Office que tracten sobre la terminologia. Des de fa uns deu anys, l'Office participa en els treballs de l'ISO —International Organization for Standardization— dins el comitè 37, que treballa la terminologia, i dins el Consell canadenc de normes. Té contactes sovintejats amb organismes com el CILF —Conseil international de la langue française—, Infoterm (UNESCO) a Àustria —Centre internacional de recerca en lingüística fonamental i aplicada—, Afnor —Association française de normalisation—, Franterm (HCLF), etc. També col·labora des de fa uns anys amb

CIRELFA en projectes de cooperació lingüística a l'Àfrica del Nord i a l'Àfrica negra, a països que duen a terme en l'actualitat projectes de regulació lingüística. Aquí és l'exportació del savoir-faire quebequès en matèria de regulació lingüística allò que caracteritza aquest tipus de cooperació.

En resum, l'Office efectua de manera permanent treballs sobre la metodologia de la terminologia, treballs que s'actualitzen constantment. Aquests treballs s'han ocupat i s'ocupen de la metodologia de la recerca terminològica sistemàtica, de la metodologia de la recerca terminològica puntual i de la metodologia de la recerca en neologia. Han donat lloc a la publicació de diverses guies de treball i metodològiques des de 1971.

La recerca aplicada en terminologia: L'Office és coneguda en primer lloc per les seves publicacions terminològiques, algunes de les quals es remunten a l'any 1965. Des de 1977 fins avui, l'Office ha publicat més de dos-cents documents terminològics (lèxics, vocabularis, diccionaris) sobre els camps tècnics més variats de l'activitat econòmica quebequesa (gestió, assegurances, mines, petroli, boscos, tèxtil, vestits, automòbil, alimentació, pesca, electrònica, fontaneria industrial, etc.). Aquests treballs es duen a terme en col·laboració estreta amb els mitjans quebequesos buscats per tal de difondre terminologies directament implantables a les empreses del Quebec. A més a més, aquests treballs de terminologia s'efectuen directament amb les empreses gràcies a comitès interempresarials d'un mateix sector econòmic. Els comitès interempresarials més recents han estat constituïts dins els sectors punta que depenen de l'alta tecnologia, com la burdòtica i la microinformàtica. És en aquests sectors recents i que evolucionen ràpidament que les necessitats es fan més urgents.

La neologia científica i tècnica: L'any 1973 apareixia el primer quadern de la sèrie *Néologie en marche*, des d'aleshores n'han aparegut 40 quaderns. Després del col·loqui de Lévis l'any 1974, consagrat a la regulació de la neologia, apareix el 1975 un Réseau international de néologie scientifique et technique (França i Quebec). És a partir d'aquesta data que la recerca en neologia a l'Office s'orienta cap als camps d'especialitat. Des d'aleshores, als mòduls francès i quebequès del Réseau, s'hi han afegit un mòdul belga i un mòdul canadenc. Els treballs iniciats pel Réseau apareixen en la revista *Néologie en marche* sota la signatura dels mòduls autors. Tot seguit poden ésser publicats separatament per cada un dels mòduls.

2. La funció de normalització

Aquesta funció es pot considerar de dues maneres diferents. En el primer cas es tracta de normalització en sentit estricte.

La Charte de la langue française confia a l'Office el poder de normalitzar la terminologia al Quebec i de difondre la terminologia normalitzada. A més, la Charte preveu que «a partir de la publicació a la Gazette officielle del Quebec dels termes i locucions normalitzats per l'Office, llur ús esdevé obligatori als

textos, documents i anuncis de l'Administració, i també en els contractes en què aquesta és part, als llibres de text, de formació o de recerca publicats en francès al Quebec i aprovats pel ministre d'Educació».

La normalització terminològica, en aquest context, no és solament incitativa, sinó que fa obligatori l'ús de termes normalitzats en un cert nombre de circumstàncies.

Aquesta normalització s'efectua mitjançant comissions ministerials de terminologia i mitjançant una comissió central de terminologia que, a més de la coordinació de les comissions ministerials, està encarregada d'enunciar principis de normalització i de l'aprovació dels treballs de les comissions.

En el segon cas, no cal interpretar normalització terminològica amb el sentit restringit que el terme posseeix a la Charte i dels poders donats a l'Office en aquesta matèria, sinó amb el sentit més global de procés pel qual un sistema terminològic determinat s'autoregula a mesura que el consens del medi implicat s'està efectuant. Aquesta aproximació intenta evitar la babelització terminològica dins un sector econòmic determinat, bo i assegurant la difusió de terminologies uniformitzades. Per això és interessant poder treballar amb extensos grups d'interès quan és possible, així el consens terminològic serà més ampli. Tota activitat terminològica que negui de bon començament la necessitat d'obtenir dels medis buscats el consens necessari disminueix, creiem, les possibilitats d'implantació veritable en el medi i pel medi.

3. *La funció de difusió*

Aquesta funció és primordial perquè reixi qualsevol projecte de regulació terminològica. En la concepció tradicional, les terminologies es vehiculen a través de repertoris terminològics que poden tenir les formes més diverses.

En la concepció actual, s'ha donat un paper preponderant a la difusió terminològica per mitjà de la Banque de terminologie del Quebec, veritable centre de gestió terminològica, al qual estan connectats clients mitjançant terminals, amb tots els avantatges de rapidesa i de volum que posseeixen aquests sistemes informàtics.¹ El banc permet igualment el tractament de partides importants de fitxes amb vista a llur difusió sobre paper de suport fins a la preparació de manuscrits fotocomposats a punt de tirada. S'obren constantment per a aquests sistemes vies noves d'utilització, aviat els bancs de terminologia podran dirigir de manera central i a distància mini-bancs de terminologia per a clients ben diversos repartits sobre tot un continent.

1. El banc de terminologia del Quebec conté un fitxer terminològic de més d'un milió de termes i un fitxer documental de més de 30.000 títols. Vegeu l'article que M. Teresa Cabré hi dedicà en el núm. 2 de REVISTA DE LLENGUA I DRET.

4. *La funció d'implantació*

La implantació terminològica constitueix per a l'Office la peça clau de la regulació terminològica, comprèn tècniques d'intervenció que permeten el difícil pas del coneixement passiu d'una terminologia a la seva implantació en la vivència lingüística quotidiana d'un grup mostra. Aquestes tècniques d'intervenció provenen d'una aproximació lingüística, la qual permet identificar les condicions d'acceptabilitat d'una terminologia en un grup a través de l'anàlisi dels diferents factors de resistència que s'afirmen en l'aplicació del canvi lingüístic planificat. Si els repertoris terminològics (o la difusió de terminologies per mitjà d'un banc de terminologia) poden ésser considerats productes directament utilitzables pels traductors o pels redactors d'empresa, és tot una altra qüestió la modificació dels costums lingüístics de les persones triades per a la francesització quan es tracta de transferència lingüística. Un canvi d'aquesta mena no pot efectuar-se per la simple difusió de repertoris terminològics. L'Office duu a terme activitats específiques prop dels medis seleccionats i s'han elaborat eines específiques d'implantació amb aquesta finalitat. Aquestes activitats es fan en col·laboració estreta amb els medis seleccionats i, consegüentment, a partir de necessitats ben identificades.

D'ELEMENTS HISTÒRICS PER AL RESTABLIMENT DEL LLENGUATGE ADMINISTRATIU CATALÀ

per Emili CASANOVA

Professor del Departament de Lingüística Valenciana de la Universitat de València

---

- a) LA CONSTRUCCIÓ $N + P_1 + C + P_2 + T$
- b) ELS FORMULARIS
  1. Vademècum del Curial, ps. 189-197
  2. Denunciato in causa criminali, *idem*, foli 80r
  3. Excepto Reyvindicationis, *idem*, folis 187-189

Fent-me ressò dels acords de les Jornades sobre l'establiment del llenguatge administratiu català de febrer d'enguany (*Actes*, 1984, 79-82) «és necessari un aprofitament selectiu més intens del diversos elements de la tradició administrativa del nostre idioma» i volent col·laborar en la reconstrucció del llenguatge administratiu català, presente i comente ací:

- a) La construcció prepositiva $N + P_1 + C + P_2 + T$, típica del llenguatge administratiu català.
- b) Els formularis o vademècums notariais i curialescs, models i guia dels notaris i escrivans forals i el seu aprofitament modern (el camp administratiu més oblidat).

Mentre que l'expressió prepositiva és, al meu parer, perfectament assumible i recuperable pel llenguatge administratiu modern, tan perquè hi ha estat usada des del segle XIV al XVIII com perquè compleix els requisits de precisió, claredat, esquematització i economia; els formularis, en canvi, ens serviran per a conèixer l'estil, les construccions més genuïnes, el lèxic, a fi de traure'n els elements encara òptims actualment, però no per a ser imitats i copiats íntegrament pel llenguatge administratiu notarial i judicial modern.

a) LA CONSTRUCCIÓ $N + P_1 + C + P_2 + T^1$

1. Una recerca a fons de la diversa documentació administrativa catalana antiga (furs, establiments, acords municipals, protocols notariais, curials...) des del segle XIV al XVIII ens mostra repetidament i abundant aquesta estructura prepositiva.

Típica del llenguatge jurídic-administratiu, existent ja en llatí clàssic, s'introdueix en català a l'inici de la llatinització de la Cancelleria catalana a mitjan segle XIV, degut al fet que els formularis llatins, on abundava, marcaren la pauta en la sintaxi, estructura i vocabulari del naixent català administratiu.

Es pot considerar un llatinisme sintàctic² que arrelà en aquest tipus de llenguatge i no en el literari ni en el popular pel fet que la seua estructura binària i redundat i el seu nou valor semàntic anaven d'acord amb les característiques del llenguatge administratiu. Aquest llenguatge:

— Té tendència a la precisió, a la claredat, a l'esquematzació i a la formalitat, per a la qual cosa acumula elements de significació pròxima, sinonímica, o totalment contrària per a completar, sumar o oposar els conceptes.

— És un llenguatge culte, llatinitzant, convencional, amb l'ús reiterat de les mateixes fórmules, mecanismes, ordre...

Les conjuncions usades poden ser, únicament, les copulatives i les disjuntives, i predominen les primeres.

2. Corpus:

«Personalment constituït en Pere de Luna... *ab e per* son últim testament», a 1443, en Giner Pérez Pérez, F., *Nova documentació sobre Ausiàs March*, «BSCC», 1983, octubre, p. 481.

«en tal manera que lo dit so pervengué a hoyda de tots los vehins, e especialment dels *e als* hòmens», a. 1493, en Pere Tragó, *Spill manifest de totes les coses del vescomdat de Castellbó*, la Seu d'Urgell, 1982, pàgina 127, apèndix I.

1. Per a una major informació, vegeu E. CASANOVA (1984), *Sobre la construcció prepositiva $N + P_1 + C + P_2 + T$ en català antic, Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, VIII, Homenatge a Antoni M. Badia i Margarit*, on s'estudia aquesta construcció, el seu valor sintàctic i semàntic i per què no ha triomfat en la llengua literària i popular.

2. Per exemple, en els *Furs* primitius del segle XIII no apareix cap cas d'aquesta estructura, ni en els catalans ni en els llatins. Tampoc no l'he trobada en els *Usatges de Barcelona* (ENC) ni en el *Consolat de Mar* (Fundació Vives Casajoana) ni en els *Costums de Tortosa* (facsímul de 1972).

La primera documentació registrada fins ara és de 1363 a Sueca i la darrera de 1783 a Barcelona.

«suplicada volguéssem hoir a admetre aqueixa vila a algun servici... *de e per* los delictes de la Germania», Donya Germana de Foix als Jurats d'Ontinyent, a 13-VI-1524, en, AMOnt. Llibre dels Consells i Eleccions.

«a effecte de exegir la tacha de la composició per part de aqueixa Universitat *de e per* la remissió», *idem*, a 1524 ARV, Mestre Racional, 11.498, ex. 10.054.

«Capítols fets, concordats... entre los honrats... *de e sobre* la companyia feta e contractada», a. 1419, en M.ª Teresa FERRER, *La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes*, «EHDAP», IV, p. 128.

«Sobre les coses devall scrites *per y entre* lo honorable... *de e sobre* la renunciatió de la corredoria», a. 1580, *idem.*, p. 301.

«Pacte... *de e sobre* los dits afers», a. 1377, en A. RUBIO, *Pobreza, enfermedad y asistencia hospitalaria en la Valencia del siglo XIV*, Institució Alfons el Magnànim, 1984, p. 178 i p. 180.

«*De y sobre* las cosas devall scrites són stats fets i fermats i jurats *per y entre* los honorables», a. 1558, en *Compañía concertada para la obtención del coral*, «EHDAP», I, p. 215.

«se provehirà y determinarà *de e sobre* les coses concernents», *Cortes del Reinado de Felipe IV de 1626*, edició de De Lario Ramírez, València, 1973, p. 17a.

«Donada e atorguada per lo dit honorable... *en e ab* la dita carta», segle xv, en J. Cortés, *Formularium Diversorum instrumentorum*. Un formulari notarial valencià del segle xv, València, 1982, Memòria de Llicenciatura. Facultat de Geografia i Història, p. 122.

«fas y orden lo present meu testament y última voluntat mia... *en y ab* la qual elegesch», a. 1671, en Chr. Cortés, *El testament de Joan-Baptista Monfar i Sorts*, «EHDAP», IV, p. 314.

«Faç e ordene mon últim i darrer testament... *en e per* la forma següent», a. 5-X-1621, Protocol de Joan Pla d'Agullent.

«Assignam los dits deu dies *en e per* la manera», a. 1363, Lletre del Justícia de Sueca al de València, en MATEU I LLOPIS, F., *Estil literari dels documents i formularis diplomàtics durant els segles forals*, València, 1964, p. 25.

«Pagadores e exhigidores *en e per* la forma», a. 1528, en *Cortes del Reinado de Carlos I*, edició de R. Garcia Càrcel, València, 1972, p. 7a.

«Donen principi *en e per* lo modo següent», a. 1518, P. Tragó, *Spill manifest...*, p. 5.

«Té per conjunt a Joseph... *en e per* execució de», *Cortes del Reinado de Felipe IV de 1626*, edició de De Lario Ramírez, València, 1973, pàgina 94b. També p. 86b.

«Absolem, remetem... qualsevols Braços *de e per* rahó de qualsevol», *idem*, p. 99b.

«Pervinga a hoïda de tots sos vehins, speccialment *dels e als* hòmens del Castell..., *idem* primeries del xvi, p. 42.

«de conèixer la rahó *en e sobre* les dites coses», a. 1369, *Llibre dels Privilegis de la Seca y Casa Real de la Moneda de Valencia (los quals se han vertit en romans en 1630)*, edició de F. Mateu i Llopis, Ajuntament de València, 1957, p. 62.

«S'i ha tractat e tracta *en e sobre* la exactió», *idem*, p. 99.

«Vista y entesa la verbal requesta feta... *en e sobre* una espasa, *idem*, pàgina 101.

«Car nos *en e sobre* les dites coses, les forces e poder real vos manam e conferim», a. 1524, ARV, Mestre Racional, 11.498, ex. 10.154.

«Testimonis rebuts... de manament... *en e sobre una escriptura*», any 1635, Administració de l'Almoïna de Francesc Eixea, AMOnt. 1554-1784.

«Que com alsunes cartes precàries sien stades fermades en poder... *en e sobre* alsunes cases...», M.ª Teresa FERRER, *La redacció...*, p. 144, any 1395.

«Fets e fermats *entre e per* los dits honrats», a. 1377, en Rubio, *Pobrezza...*, p. 177.

«en nom de Déu sia notori, *de y per* rahó de la Compañia baix escrita *per y entre* Honorat Corriol», a. 1783, en *Cinco documentos del siglo XVIII*, «EHDAP» III, p. 299.

«et dictum Petrum Cirera *de et super* quodam operatorio... in capitulis infrascriptis *per et inter* nos dictas partes», a. 1419, en M.ª Teresa FERRER, *La redacció...*, p. 128.

«Són expressades les cartes *ans y après* fetes», en *Llibre de la Seca...*, pàgina 61.

«Que altres títols y graus gozen *dins e fora* de la Corona», *Corts Valencianes de 1645 de Felipe IV*, edició de L. Guia, València, 1984, p. 208.

«Al Convent... construït *fora y prop* los murs de», *idem*, p. 256.

«constituhit *fora y prop* los murs», *Cortes del Reinado de Felipe IV de 1626*, p. 91b.

«Enaxí que volem e ordenam que *ab o sens* licència o permís engendrat», any 1493, en *Cortes del Reinado de Fernando el Católico*, edició d'E. Belenguier, València, 1972, p. 5e.

«Aquell aytal no puxa pendra ne haver algun guany *de o* per la part que ha», a. 1419, en M.ª Teresa FERRER, *La redacció...*, p. 131.

«Absolem, remetem... totes les penes... *de o per* rahó de qualsevols crímens», *Corts Valencianes de 1645*, p. 415.

«Minven del cens a cert temps a aquells e *en o de* aquelles», a. 1364, en RUBIO, *Pobreza...*, p. 172.

«Car no fo expressat al Senyor rey que *en o sobre* la dita administració fos ja guanyat dret», a. 1377, en *idem*, p. 178.

b) ELS FORMULARIS

1. Els formularis consisteixen en un recull de fórmules-guia que transcriuen documents presos dels textos notariais i judicials anteriors que hom considerava com a modelics per a la redacció d'escrits, instàncies, resolucions, etcètera, judicials o administratius.

Servien de consulta als escrivans a l'hora de redactar els seus registres. Es componien amb l'exclusiva finalitat de servir de model per a la redacció d'aquells documents en el futur i no tenien cap valor legal.

Es pot comprovar com hi ha una estreta semblança entre les fórmules dels protocols notariais i actes processals amb les fórmules dels formularis; com els notaris i curials es basaven en aquests.

Desde del segle XIV i fins al XVIII abunden en les terres de la Corona d'Aragó escrits en llatí i en català. Abracen tots els camps: testaments, edictes, citacions, processos...

A banda de ser models per a la reconstrucció del llenguatge administratiu, són, també, importants per a la història de la llengua: s'hi pot veure la progressiva castellanització lèxica i sintàctica; l'evolució dels tipus de tractament, la dialectalització morfològica i lèxica...

Sols del País Valencià, i escrits en català i llatí, en conec disset:³

3. En TRENCHS, *Bibliografía del Notariado en España (Siglo XX)*, «EHDAP», IV, 1974, ps. 193-237, s'informa d'alguns referents a Catalunya.

— *Formularium Diversorum Instrumentorum*, de Sueca,⁴ segle xv, sense autor, 126 folis, sense índex; té 364 fórmules i la major part dels documents estan en llatí.

— *Formulari de la Real Audiència de València*,⁵ segles xvi-xvii (des de 1571 a 1640), de Francesc Daça, 72 folis, 6 d'índex, 282 fórmules. Hi ha 53 documents en castellà, 170 en català i 59 en llatí.

— *Formulari de Xixona*,⁶ segles xv i xvi (de 1477 a 1524), sense autor, 376 folis, 198 fórmules. Escrit en català i llatí.

— *Formulari d'Aiora*,⁷ segle xvii (any 1672), de Pedro Pardo?, 77 folis. Quasi tot en català.

— *Formulari de la Batllia de València*,⁸ segle xvi, de Miquel Adell, 196 folis numerats i 20 sense numerar; té 223 fórmules, la major part en llatí.

— *Formulari de l'Arxiu Municipal de Sogorb*,⁹ segle xvi, sense autor, 79 folis, 43 documents en llatí, català i castellà.

— *Formulari del notari Guillem Manuel*. (ARV, Real, 697), segle xvii (primeries), 166 folis. Hi ha actes en llatí, català i castellà. La numeració passa del foli 148 al 163.

— *Formulari de Melchor Centoll* (B. M. València, Serrano Morales, 5587), segle xvi (de 1535 a 1577), 473 folis, pràcticament tot en llatí.¹⁰

— *Vademècum del Curial d'Ontinyent*¹¹ (AMOntinyent, s. n.) (*Index Scripturarum in causis civilibus in practica secundum consuetudinem urbis Valentiae*), segle xvii, 298 folis més 11 d'índex.

En el foli 6 hi ha una oració en castellà a la Verge de Loreto. Del 284 al 292 hi ha un plet de Gaspar Eiximeno d'Ontinyent estudiant, en castellà.

També recull fórmules l'obra *Práctica y orde judiciari de les causes civils*

4. Josepa M.ª CORTÉS, *Formularium Diversorum Instrumentorum. Un formulari notarial del segle XV*, Memòria de Llicenciatura, València, 1982. Diu que a l'Arxiu municipal de Sueca se'n conserven tres més del segle xvii i que a l'arxiu d'Alzira, dos més també del segle xvii (p. XXX). Està en vies de publicació.

5. M.ª CÀRCEL ORTÍ, *Un formulari notarial del siglo XVII de la Real Audiencia de Valencia*, «Saitabi», XXIX, 1979, p. 69.

6. M.ª Lluïsa CABANES, *Un formulario notarial conservado en Jijona*, «Anales Instituto Estudios Alicantinos», 39 (1983), ps. 69-88. En la nota 1, aporta una llista de formularis publicats fins aqueix moment. En publica l'índex.

7. M.ª CÀRCEL ORTÍ, *Catálogo de formularios notariales del archivo parroquial de Ayora*, «Anales Universidad de Alicante», 3 (1984), ps. 381-391. També ens dóna notícia de dos més en llatí i castellà.

8. Idem, *Un formulario notarial del siglo XVI en la Bailia de Valencia*, «EHDAP», IX, ps. 49-62, on publica els seus índexs (ps. 53-61).

9. F. GIMENO, *Un formulario notarial del siglo XVI*, «EHDAP», IX, 1981, ps. 263-76.

10. No he pogut consultar el *Formularium diversorum contractum et instrumentorum secundum praxiam et consuetudinem civitatis et regni Valentiae*, BN, Madrid, 134 folis (Catálogo de la Exposición del derecho histórico del Reino de Valencia, València, 1955).

11. *Vademècum del Curial*, AMOntinyent, a. 1611-1644. A banda de les fórmules s'explica com s'han de fer les causes criminals i com hom pot fer-se advocat.

de *Contenciosa jurisdicció*,¹² descripció del segle XVII del procediment judicial.¹³

2. No és ara el meu propòsit fer un estudi dels trets lingüístico-administratius dels dits formularis.¹⁴ Sols diré que no es poden seguir com a models íntegrament per dues causes:

— El concepte i paper de l'Administració s'ha desenvolupat força i s'ha passat de l'Estat Policia (s. XVII) (passant per l'Estat Fomentació —s. XVIII— i l'Estat Servei públic —s. XIX—) a l'Estat Social (s. XX), amb la perenne presència d'aquella en la vida de l'home.

— El llenguatge administratiu modern ha de ser apte per a la informatització; semblant i paral·lel a l'internacional; d'acord amb el castellà, amb un estil més senzill i menys retòric que el d'aquests formularis.

3. Transcriuré tres documents integrants dels formularis perquè ens adonem que hui no és convenient seguir-los.

1. VADEMÈCUM DEL CURIAL, p. 189-197

«*Deffensiones contra quadam pretensam denunciationem de quadam carceris efractionem.*»

Tal suplicant e altres, ab la denunciatió e acusatió criminal per lo procurador fiscal de sa Majestat en T dia possada contra aquells in règia audiència, és estat, en efecte, impetit y accusat *ex eo*, que's diu e pretén que lo dit T, ensemps ab altres, auria tret e ajudat a traure de les presons ecclesiàstiques de la present ciutat, rompent dites presons, a T, lo qual estava pres en dites presons, perquè aquell no fos lliurat a la real Audiència e condempnat en les penes en què era encorregut per rahó de la mort, per la qual hauria fermat de dret, com ja per lo Reverent canceller fos estat declarat, lo dit *non gaudere privilegio clericali*, sí e segons en dita acusatió *ad quem recitative tantum relatio habeatur* pus llargament se conté, la qual parlant *ut decet* no subsisteix en fet ni és fundada ni proceheix de justícia, car per tot lo procés ne per mèrit de aquell, *saltem* en lo que a respecte al dit T e contra aquell no ha constatat ni consta del pretés delictes de pretessa fracció de presó del qual és estat denunciat, e per dita rahó no podia aquell ésser per lo dit procurador fiscal denunciat com segons espesses dispositions de furs del present regne lo fisch

12. Edició de T. Canet APARICI, Departament d'Història Moderna, Universitat de València, 1984. Són 193 ps.

13. Amb la mateixa finalitat de restablir el llenguatge administratiu, es pot veure, també, qualsevol protocol notarial.

14. Ho pensava realitzar fins que M.ª Roser Sastre em comunicà que estava interessada pel tema per a la seua Memòria de Llicenciatura.

no pot denunciar sinó per aquell que per la informació constarà y no per altres, lo que és molt vulgar, y per ço més està maravel·lat lo dit T que no constant del dit pretés delictes per tota la informació contra aquell, sia estat accusat del dit delictes per lo procurador fiscal, e que no haja constatat ni conste per la informació ni per tot procés de dit pretés delictes mostra's per sola lectura de dit procés, màxime puix és cert que la pretessa depositió de T testimoni en la informació rebuda no fa prova alguna e que de aquella no resulta ne pot resultar indici ni suspició *ex pluribus*:

Primo, perquè lo dit testimoni com se prova ab dit procés tan solament és de edad de 8 anys y va en 9, e per dita rahó, conforme justícia e als furs del present regne, essent com és menor de 14 anys no podia estar examinat ni rebut per testimoni, majorment essent com és infant *vel saltim proximus infantie*.

Item perquè lo dit testimoni és persona vilíssima e infame per ésser com és negre e moço de T, home plebejo; *et ideo non probat*. *Tertio*, perquè aquell no ha testaficat ab injunctió del dit supplicant com no sia estat reproduhit; *et ideo illius pretensa depositio nullam roboris firmitatem habet*.

Item etiam perquè lo dit testimoni és únich e singular, ultra que en sa depositió no testifica de *pretenso delicto efractionis carceris neque etiam de aliquo actu proximo ipsi delicto*, de manera que *ex predictis* se mostra que la pretessa depositió del dit T, no sols no fa prova però ni indici ni suspició, que de aquella no's pot tenir consideració alguna si no serà estada rebuda ne continuada en procés. E no prova ni justifica en res ni per res dita accusatió, lo que per lo procurador fiscal en lo 63 capítol de dita denunciació se ha volgut dir y articular, ço és, que essent estat fet escorcoll per un alguazil real en la casa del dit supplicant foren atrobades les coses següents, ço és, una màixquera de ferre, una alabarda ab un broquer gran e un tros de mecha de archabús e una destreal de dos talls, com per haver-se atrobat les dites coses en la casa del dit supplicant no per ço se puixa inferir ni presumir que lo dit T haja cabut en la pretesa efracció de dites presons o que les dites coses o alguna de aquelles haja servit per a rompre dites presons, com [són] tres coses que ordinàriament *et communiter* se troben en cascuna casa. Senyaladament que per lectura de dita accusatió e de dit procés se mostra que la dita efracció de dita presó no fonch feta ab les dessus dites coses que's diu foren atrobades en la casa del dit supplicant, com resulta de dit procés que lo forat o los forats que's diu foren fets en la teulada de dites presons ecclesiàstiques, com per lo dit procurador fiscal és estat articular, los feren T i T ab un bastó llarch y los altres forats de les altres cubertes los feren tals ab una barrina e un puñal, *et quod in necessariam consequentiam* ne resulten dos coses, és a saber, que lo dit supplicant no rompé ni's trobà en rompre dites presons.

Item que aquelles no foren rompudes ab les coses que diu foren atrobades en la casa del dit supplicant e així se mostra clarament, que *etsi ibi* les dites coses fossen e sien estades atrobades en casa del dit supplicant no per ço se pot presumir ni conjecturar alguna sinistra suspició contra aquell. E molt menys fortifica ne colorarà dita accusatió lo que *ulterius* per lo dit procurador fiscal

se ha volgut considerar, ço és, que dit suplicant seria cunyat del dit T y T y marit de tala germana del dit T perquè *etsi ibi* lo dit T fos e sia estat cunyat dels dits, emperò lo dit suplicant té fermada pau y treua amb los dits cunyats e per causa del dit T lo dit suplicant se barallà ab sa sogra, mare del dit T, y llançà aquella de sa casa, e encara lo dit suplicant pledejà e portà plet contra los dits TT, e per ço jatsia aquell fos y sia cunyat per les causes y rahons desús dites no-s tractava ab los dits TT ni tenia tractes ni admistat ab aquells, ans aquells se volien mal, de tal manera que per ésser lo dit suplicant cunyat del dit T, no per ço se ha de presumir ni se ha de conjecturar que lo dit T haja cabut ni afavorit en la pretessa efractió de dites presons eclesiàstiques y extractió de aquelles. E finalment no resulta conjectura alguna contra lo dit T suplicant del que, *ultimo*, per lo dit procurador fiscal se ha volgut dir e allegar que lo dit suplicant solicitava y entenia en la causa de contentió per part del dit T e que en la vesprada del dia que fonch declarat lo dit T *non gaudere privilegio clericali* e poch après, lo dit T estigué assetjat ab los germans del dit T en lo banch del palau, perquè ultra que les dites coses no són estades sufficientment provades, *etiam* aquelles són tan remotes del pretès delict de dita efractió que ab tota veritat *et cum bona pace fisci regii procuratoris dicatur expredictis nulla potest capi conjectura* contra lo dit T. Senyaladament que ab plena e legítima prova se demostrarà e provarà que lo dit T suplicant en la nit e temps que-s diu fonch feta dita pretessa efractió de presó estava, estigué e fonch vist estar e dormir en casa sens exir de aquella, de tal manera que lo dit T no-s trobà ni-s pogué trobar en fer dicta pretessa efractió de al qual és estat inculpat per als quals effectes e per a que sia feta més clara e manifesta la disculpa del dit T, aquell *eo* T notari procurador de aquell, acceptant primerament tot ço e quant per la part altra és estat dit, articulat e provat en favor del dit suplicant e no en pus com més aptament pot, diu e possa lo que-s segueix:

E primerament diu e possa lo que si negat serà provar entén *non se astringens etiam*, que T negre, fill de D, lo negre, lo qual estos dies passats estava en casa a servici de A y és estat rebut per testimoni en la informació tan solament és de edat de huit anys poch més o menys y és chich simple e ignorant e fàcil ha induhir e donar-li a creure qualsevol cosa, e per tal és tengut e reputat. E així és ver.

Item diu *ut supra* que lo dit T negre, après del propassat mes de agost ans y après de haver testificat en la present causa una e moltes vegades dix e ha dit y és estat hoyt dir e afirmar davant persones dignes de fe que lo que ell haurà dit e testificat en la present causa era estat per inducció de certa persona e no perquè fos així la veritat. E així és ver.

Item diu *ut supra* que lo dit T suplicant ja enans del mes de agost propassat fermà y té fermada pau y treua ab lo dit T e ab los germans de aquell per rahó de certa qüestió e differència que tingué ab aquells. E així és ver.

Item diu *ut supra* que encara lo dit suplicant per rahó e cautella del dit A se barrallà en sa sogra e llançà aquella de sa casa, de què los dits sos cunyats restaren molt enujats y barallats ab lo dit suplicant. E així és ver.

Item diu ut supra que encara lo dit supplicant ans del propassat mes de agost e de present pledejava e pleydeja ab los dits sos cunyats e per la cort del portantveus de general governador en la present ciutat e Regne de València portava e porta plets ab aquells. E així és ver.

Item diu ut supra que persones dignes de fe les quals tenen notícia del que dit'és dessús testificaran e diran que per rahó e causa de la pau e treua que lo dit supplicant tenia e té fermada ab los dits sos cunyats e per los plets que contra aquells porta e per les rinyes e differències que ha tengut ab los dits sos cunyats, ja ans del proposat mes de agost, no-s tractava ab los dits sos cunyats ni tenia ni mostrava tenir bona voluntat ad aquells. E així és ver.

Item diu ut supra que dites persones diran e testificaran, perquè és així la veritat, que creuen y tenien per molt cert e indubitat que lo dit supplicant no ha cabut en rompre dites presons e traure de aquelles al dit T perquè no se ha de creure ne presumir que aquell fera ni fes una cosa de tan gran perill i que-s possàs en necessitat per persona a la qual no tenia bona voluntat. E així és ver.

Item diu ut supra que en les demás casses de la present ciutat se tenen e acostumen tenir així per al ús e defenició de les persones de dites casses com per al servici de aquelles, broquers, alabardes, destrals y semblants coses e que per dita rahó per trobar-se dites coses en alguna cassa no per ço se pot presumir ni conjecturar alguna sinistra suspició contra lo amo o alguna altra persona de dita casa. E així és ver.

Item diu ut supra que segons thenor e lectura de la dita denunciació e accusatió criminal e senyaladament del T capítol de aquella, lo dit pretés delictes de dita pretessa effracció de les presons ecclesiàstiques de la present ciutat y extractió de aquelles del dit T, del qual lo dit supplicant e altres són estats accusats, fonch fet en la nit del dia del dilluns que contaven tants de T mes e any a mitja nit y en la matinada del dia de dimats següent. E així és ver.

Item diu ut supra que lo dit supplicant a prima nit del dit dia de dilluns que contaven T, aquell estava e fonch vist estar molt quiet e reposat sens alteració ni perturbació de ànimo. E així és ver.

Item diu ut supra que lo dit T supplicant en lo propassat mes de agost del present any, ans y après, tenia y té sa cassa y habitació en lo carrer appellat de Cavallers en la present ciutat davant casa de T e així és lloch distant e apartat del palau e presons Ecclesiàstiques de la present ciutat. E així és ver.

Item diu ut supra que lo dit T supplicant en lo dia de dilluns que con- veritat, que lo dit T supplicant no-s trobà ni-s pogué trobar ni fonch possible que-s pogués trobar en rompre les dites presons e traure lo dit T de aquelles com per lo dit procurador fiscal se ha volgut pretendre, per ço que tota la nit del dia de dilluns que contaven 18 dies del proposat mes de agost e any des de entre huyt e nou hores de dita primera nit fins entre les 7 y 8 hores de la matinada del dia de dimats après següents, que contaven 19 dies del dit mes de agost; e així, al temps e quant se pretén fonch feta dicta effracció de presons, lo dit T supplicant estava, estigué e fonch vist estar contínuament en

sa casa e dins sa casa per tot lo dit temps sens exir de aquella. E així és ver.

Item diu ut supra que les dites persones diran y testificaran, perquè és així veritat, que lo dit T supplicant no-s pogués trobar en rompre les dites presons e traure lo dit T de aquelles com per lo dit procurador fiscal se ha volgut pretendre, per ço que tota la nit del dia de dilluns que contaven 18 dies del propassat mes de agost e any des de entre huyt e nou hores de dita primera nit fins entre les 7 y 8 hores de la matinada del dia de dimats après següents, que contaven 19 dies del dit mes de agost; e així, al temps e quant se pretén fonch feta dicta effracció de presons, lo dit T supplicant estava, estigué e fonch vist estar contínuament en sa casa e dins sa casa per tot lo dit temps sens exir de aquella. E així és ver.

Item diu ut supra que lo dit supplicant en lo dit dia de dimats, que contaven 19 dies del propassat mes de agost e any, en la matinada, estigué e fonch vist estar quiet e repossat e sens mostrar alteració ni perturbació. E així és ver.

Item diu ut supra que persones dignes de fe e les quals veren quant lo dit T supplicant, en la matinada del dit dia de dimats que contaven T, estava y estigué quiet e repossat e sens alteració ni perturbació de *ànimo* diran y testificaran, perquè és així la veritat y creuhen y tenen per molt cert e indubitat, que lo dit T en la nit precedent no havia vellat ni menys se haurà trobat en alguna mala feta e mal empeniment. E així és ver.

Item diu ut supra que pública veu e fama fonch estada y és, en la present ciutat de València, que lo dit T supplicant no-s trobà ni-s pogué trobar en rompre dites presons ecclesiàstiques e traure de aquella a T com tota la dita nit del dia que fonch feta dita pretessa effracció de presons, *etsi tempore pretensi delicti*, lo dit supplicant estigué dins sa casa e així en lloch distant o apartat del lloch del pretés delictes; e tal fonch estada y és la publica veu y fama en la present ciutat. E així és ver.

Item diu ut supra que lo dit T supplicant és home honrrat abenat e lo qual viu e procura viure pacífich e repossat e ab quietud e descans e per tal és tengut e reputat. E així és ver, públich e notori.

Item diu ut supra que persones dignes de fe, e les quals tenen notícia e sabiduria de les bones qualitats e condicions del dit supplicant e quant aquell procura viure pacífich ab quietud e reposat en sa casa, diran e testificaran, perquè és així la veritat, que creuhen e tenen per molt cert e indubitat que lo dit T no farà una cosa tan perillosa ni-s possarà en tant perill com fóra rompre les dites presons e traure de aquelles al dit T, conturbant e impeding la Jurisdicció real, senyaladament, no tenint stret parentesch ab aquell ni streta amistat. E així és ver.

Sobre los quals capítols, testimonis, *ettiam*.

2. DENUNCIATIO IN CAUSA CRIMINALI (*idem*, foli 80r)

Ab clamosa insinuació, veu e fama pública precedents, devant la presència de V. M. T, constituïda personalment T, viuda, muller que fonch de T, la qual ab tota aquella millor via, forma y manera que a son intent aplicar se puxa y deja, denunciand y criminalment accusant vers e contra T i T, delats y denunciats, e contra qualsevols altres còmplices, factors, conciliadors e anunciadors, los noms dels quals protesta puxa aver ací expressats e ajustar a la present denunciació tota hora y quant a llur notícia de aquella pervendran dels crims y delictes davall especificadors, ella dita propessant fa, diu e possa la denunciació, clam e acusació criminal per los capítols immediate següents declaradora:

E primerament fa, diu e possa e si negat serà provar entén *non se astringens etiam*, que matrimoni fonch fet e fermat e n fas de Santa Mare Església solemnitat per y entre lo dit Bertomeu de la Torre [e jo], haguts, tenguts y reputats per tots los conexas de aquells. E així és ver.

.....
Item diu *ut supra* que portant a effecte los dits delats e denunciats la mala voluntat que tenien contra lo dit Bertomeu de la Torre, determinaren de matar e gravement damnificar ad aquell, concertant entre si e ab altres ajustades persones de com y quina manera porrien aquell greument damnificar. E així és ver.

...
De hon com tals crims y delictes no dejen restar sens condigne castich per a que als dits delats sia punició y als altres exemples, per ço demana e requir ella dita propessant que los dits delats sien presos, si haver se poran, y sien posats en les presons de la vila de Cullera e en aquella ben custodits y guardats...

3. EXCEPTIO REYVINDICATIONIS, *idem*, folis 187-189

Satisfent, exceperint y contradient aquesta part de mestre Sebastià Valladolit, sastre, a la pretessa demanda de reyvindició contra aquell, possada per part de Visenta Segarra e Ysabel Segarra, germanes, filles y hereues de mestre Berthomeu Segarra, *quondam* sastre, abs scriptura de 25 del mes de febrer proposat, a fi y ha effecte de provar e verificar que la dita pretessa demanda no subsisteix ni proceheix de justícia, e *alius* a tots los effectes que ad aquesta part més utils e necessaris e a la intenció de aquella més aplicables li sien, en tota aquella millor via, forma e manera que de justícia li és lícit e permés, lo dit mestre Sebastià Valladolit diu e possa lo que's segueix:

E primerament diu e possa que accepta e vol haver per acceptat tot ço e quant *ex adverso* és estat deduhit, pretés e allegat, probat e verificat en la dita pretessa demanda de reyvindició, et *alius* en tot lo present procés e causa, en tant quant faça e sia vist fer directe vel indirecte en favor del dit pro-

possant, e-n lo *alius* que contra aquell farà o en manera alguna fer puixa, diu que, expressament, hi dissent y contradiu com la veritat sia en contrari. E així és ver.

Item diu *ut supra* que cessa ésser ver e per ço *ettiam* que lo dit propossant tinga obligació alguna de restituhir segons se pretén *ex adverso* la casa de *qua est* qüestió, ni que injustament detinga ni posseheixca aquella segons que-s vol dir e pretendre per la part contrària, per ço que lo dit propossant és verdader e indubitat senyor de la dita casa e llegítim possehidor de aquella, de tal manera que les dites tals no-ls competeix dret algú. E així és ver. E *alius* més clarament se mostra per lo que-s segueix: car diu *ut supra* que après mort del dit T, pare de les dites TT, part contrària, la dita casa se vené. *Ettiam* de hon resulta que la dita pretessa demanda de reyvindicatió, *ex adverso* possada, no proceheix ni ha lloch de justícia e així aquella in *omnem eventum* ha y deu ésser repel·lida, impossant a la dita part altra callament perdurable *super hi is quem pretendit condempnamt ad* aquella in *expensis presentis cause ratione temere vexactionis*, e així u requir aquesta part de T sia fet e provehit, *omni meliori modo quo potest*, per ser així, *ettiam*, compliment de la qual, *ettiam* implorant, *ettiam*.

E fa fe dels dits actes dessús especificats si *et in quantum*.

